

■ Αφιέρωμα διὰ τὰ 100 χρόνια ἀπὸ τὴν Μικρασιατικὴν Καταστροφὴν (1922-2022)

Μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ ξαναγουρισμοῦ* **«ἔσκυψε, ἀλλὰ ἔσκυψε καὶ γονάτισε μὲ ἀξιοπρέπεια...»**

Μαρτύριο εἶναι ἡ μνήμη, ἀλλὰ καὶ χάρισμα. Ὁ ἄνθρωπος ἀξιώθηκε νὰ γνωρίσει τὴν ἠθικὴ χαρὰ καὶ τὴν ἠθικὴ ὀδύνη, ἐπειδὴ δὲν λησμονεῖ¹. Ἀντίθετα ἡ λήθη λειτουργεῖ διαβρωτικὰ στὴ στρατηγικὴ τῆς Ἱστορίας². **Ἡ μνήμη τῶν γεγονότων τῆς Ἱστορίας μας εἶναι τὸ ἰσχυρότερο ἀμυντήριό μας.** Αὐτὸ μᾶς κράτησε στοὺς αἰῶνες μὲ τὴν πληθυντικὴ, τὴ διαχρονικὴ ψυχὴ του, τὸ «ἐμεῖς» τοῦ **Μακρυγιάννη.**

Ἐδῶ καὶ εικοσιπέντε αἰῶνες ὁ Αἰσχύλος θέλησε νὰ τοῦ γράψουν στὸν τάφο του ἐπιτύμβιο, ὄχι πὼς στάθηκε ὁ δημιουργὸς τῆς «Ὀρέστειας», ἀλλὰ πὼς πολέμησε στὸ Μαραθῶνα.

Στὶς δραματικὲς λοιπὸν στιγμὲς τοῦ αἰῶνα μας, ποῦ ὁ κόσμος φτωχαίνει, καὶ πληθαίνει ἡ παγκόσμια ἀπόγνωση³, ἀξίζει ὅλοι νὰ συνειδητοποιήσουμε, ὅτι ἓνα μόνο μένει σταθερό: **Ἡ Ἑλλάδα μὲ τὴν ἀθάνατη παρακαταθήκη τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ Ἑλλάδα πλατιά, ὅσο ὁ κόσμος, καὶ βαθιά, ὅσο ὁ βαθὺς πόντος⁴.**

Τὴν ὥρα τούτη, ὁ λεπτοδείκτης τῆς Ἱστορίας μας σηματοδοτεῖ τὸ θέμα τῆς **κοιτίδας τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μας,** γιὰ τὴν ὁποία ὅπως προσφυῶς γράφτηκε, «**ἡ λαξευμένη στὸ βράχο Παναγιὰ εἶχε στὰ μάτια τῆς ψηφιδωτὸ τὸν καημὸ τῆς Ρωμιοσύνης**»⁵.

• **Ἡ μετανάστευση** καθαρὰ ἐλληνικῶν φυλῶν στὴ Μικρασία ἄρχισε λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ 2.000 π.Χ. Αἰολεῖς, Ἴωνες καὶ Δωριεῖς ἐποίκησαν τὰ παράλια τῆς ἀπ' τὸν βορρᾶ ὡς τὸν νότο. **Ἐ**ὕδοκίμησαν. **Ἀ**πέκτησαν πλοῦτο καὶ δύναμη. **Ἐ**χτισαν δεκάδες πόλεις, ποῦ ἀναδείχθηκαν σὲ κέντρα πνευματικῆς ἀκτινοβολίας⁶, ὀνομαστὲς ἀνάμεσά τους: ἡ Φώκαια, ἡ Σμύρνη, ἡ Ἐφεσσοσ, οἱ Κλαζομενές, ἡ Πριήνη, ἡ Μίλητος, ἡ Ἀλικαρνασσός, Ἐρυθραί, Κνίδος, Χαλκηδών. **Κ**αὶ στὶς ἀκτὲς τοῦ

Ευξείνου Πόντου, ἡ Ἡράκλεια, ἡ Σινώπη, ἡ Ἀμισός, ἡ Κατόπρος, ἡ Κερασούς, ἡ Τραπεζοῦς καὶ ἄλλες⁷.

Γιὰ πρώτη φορά στὴ Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, ἐδῶ στὰ παράλια τῆς Μικρασίας, τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀλήθεια. Προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσει τὰ φυσικὰ φαινόμενα. **Ν**ὰ δώσει ἀπάντηση στὰ μεγάλα ἐρωτήματα τοῦ ἀνθρώπου. **Ε**δῶ θεμελιώνεται ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Φιλοσοφία. **Κ**αὶ ἡ τέχνη ἀγγίζει τὶς κορυφές τῆς τελειότητας. **Σ**τὴν Ἰωνία βρίσκονται οἱ ρίζες τοῦ κλασσικοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ μεταλαμπαδεύτηκε στὴ Δύση⁸.

Καὶ σήμερα, οἱ σκεπτόμενοι ἄνθρωποι ὅλου τοῦ κόσμου σκύβουν μὲ θαυμασμό καὶ δέος στὰ ἔργα τῶν τιτάνων τοῦ πνεύματος, ὅπως ἦταν ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ὁ Βίας ὁ Πριηνεύς, ὁ Ξενοφάνης, ὁ Ἡράκλειτος, ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Ἀναξίμανης, ὁ Ἐκκαταῖος καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

● **Α**ργότερα, μὲ τὸ Μέγα Ἀλέξανδρο καὶ τοὺς διαδόχους του δημιουργοῦνται νέα κέντρα ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, Ἀντιόχεια, Πέργαμος, Δορύλαιον, Θυάτειρα, Φιλαδέλφεια, Σάρδεις.

● **Κ**αὶ στὴ διάρκεια τῆς ρωμαϊοκρατίας καὶ κατόπιν τοῦ Βυζαντίου ἀναδεικνύονται ἄλλα κέντρα πολιτισμοῦ, ποὺ συμβάλλουν στὴν διάδοση τῶν πολιτιστικῶν ἀξιῶν πρὸς τοὺς ἀσιατικοὺς λαοὺς: Ἀφροδισιάς, Νικομήδεια, Νίκαια, Προύσα, Τεμενόθυραι, Ἀμόριον, Νίγη, Καισάρεια⁹.

Δυτικὴ καὶ Κεντρικὴ Μικρασία εἶχαν σχεδὸν ὁμοιογενῆ ἐλληνικὸ πληθυσμὸ ποὺ δέχεται ἀπὸ τοὺς πρώτους τὸ χριστιανικὸ μήνυμα καὶ ἀναδεικνύει μάρτυρες τῆς πίστεως καὶ ὑπερασπιστές της, στοχαστές ποὺ θὰ συστηματοποιούσαν τὴ Χριστιανικὴ φιλοσοφία.

Ἡ Μικρασία ἦταν ἡ μεγάλη πηγή, ἀπ' ὅπου ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἀντλοῦσε τὰ στρατιωτικά, διοικητικά, ἐκκλησιαστικά στελέχη της¹⁰.

* * *

Ἡ Ἰωνικὴ γῆ, ἀνεπανάληπτη σὲ ὁμορφιά, κίνησε στὴ ροὴ τοῦ χρόνου τὴ γραφίδα, τὸ χρωστήρα, τὴ σμίλη, γιὰ νὰ τὴν ἀπεικονίσουν. **Σ**ήμερα θ' ἀφήσουμε τὴ φαντασία μας νὰ ταξιδέψει σ' ἄλλοτινοὺς καιροὺς, τότε ποὺ ἀνθοῦσε ἡ ἀνεπανάληπτη Ἰωνικὴ γῆ. **Θ**' ἀφήσουμε τὴ γραφίδα Μικρασιατῶν νὰ μιλήσει.

Ἡ Ἰωνία μοσχοβολοῦσε γιασεμί καὶ λαχταροῦσε λευτεριά. **Μ**όνο νὰ σεργιανᾶς στὸ «Καί», στὰ μπαλβάρια, στοὺς βερχανέδες, «... σοῦ μαλάκωνε ἡ καρδιά, γέμιζε φῶς, πόθους, θάρρητα»¹¹.

Καὶ ἄλλη γραφίδα: **«Ε**κεῖνο τὸ σπίτι ποὺ μοσχοβολοῦσε ἀπὸ κα-

λωσύνη και τὸ πρωῖνὸ λιβάνισμα, μετὰ τὰ σαλόνια του, καὶ κάτω τὴν αὐλή του, πάνω μετὰ τὰ ὑπνοδωμάτια καὶ τὰ παιγνίδια μας, φαντάζει τώρα παλάτι σὲ ὄνειρο παραμυθιοῦ. **Καὶ μετὰ καλεῖ, ὅπως ἡ ρίζα καλεῖ τὸ ὕστατο φύλλο τῆς κορυφῆς...»¹².**

«Τὸ δωμάτιο τῶν “κονισματιῶν”, ὅπως τὸ ἔλεγον, δὲ μοῦ φεύγει ἀπὸ τὸ νοῦ. Ἔμοιαζε ἐκκλησία. Φωτεινὸ, εὐρύχωρο μύριζε λιβάνι. Στὸν ἕνα τοῖχο, στὴ γωνιά, πλάι στὸ παράθυρο, τὸ μεγάλο εἰκονοστάσι ἀκουμποῦσε σ’ ἕνα τραπέζι. Πρωτοστατοῦσαν βέβαια οἱ ἅγιοι τοῦ σπιτιοῦ¹³. Ὁ Ἅγιος Στυλιανός, ὁ Ἅγιος Γιώργης, ὁ Ἅγιος Γιάννης. Στὸν ἄλλο τοῖχο τῆς γωνιάς, ἡ μεγάλη θαυματουργὴ ἀσημένια Παναγιὰ καὶ ἡ ἄλλη, ἡ Γλυκοφιλοῦσα, ὅπου ἦταν κρεμασμένα τὰ τάματα. Τὸ καντήλι ἔκαιε μέρα νύχτα. Ἔνα μανουάλι μετὰ τ’ ἁγιοκέρια. Ἐκεῖ κάθε βράδυ τὰ τρία παιδιά πρὶν κοιμηθοῦμε κάναμε τὴν προσευχή μας. Συχνὰ ψάχνοντας τὴ μάνα τὴν εὗρισκα ἐκεῖ γονατιστή. Καθόμουνα τότε στὸ σκαλοπάτι ἀμίλητη καὶ περίμενα. Ἐκείνη βγαίνοντας μετὰ σήκωνε στὰ χέρια καὶ μ’ ἔσφιγγε στὴν ἀγκαλιά της.

Τὰ Χριστούγεννα, στὴ μέση τῆς κάμαρας ἔμπαινε τὸ μπρούτζινο μαγκάλι. Ἀπάνω στὰ ἀναμμένα κάρβουνα ἔβραζαν τὰ Φῶτα, νύχτα μέρα, μῆλα καρφωμένα μετὰ κανέλλα καὶ γαρούφαλα. Μοσχομύριζε τὸ σπίτι ὀλόκληρο. Ἀπὸ τὰ μῆλα αὐτὰ πλάθανε τὸ λιβάνι τῆς χρονιάς. Γιατὴ ἡ μάνα κάθε μέρα, τὸ πρωῖνὸ καὶ στὸ σούρουπο θύμιαζε τὶς εἰκόνες. Ἐνιωθε τὴν κατάνυξη μὰ καὶ τὸ χρέος τῆς χριστιανῆς. Κάθε φτωχὸ πού χτυποῦσε τὴν πόρτα μας, τὸν κρατούσαμε γιὰ φαγητό. Ἀκόμα καὶ στὴν Ἀθήνα (ἐννοεῖ μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή), μετὰ λιγοστὰ τὰ χρήματα, ἡ συνήθεια αὐτὴ δὲ στάθηκε βολετὸ νὰ κοπεῖ. Δὲν ἦταν μόνο ἀπὸ καλωσύνη. Ἦταν ὁ σεβασμὸς γιὰ τὸν ἀναγκασμένο...»¹⁴.

Τὰ παραπάνω ἀποτελοῦν μιὰ μόνο πτυχή, ὅμως πολὺ ἐνδεικτικὴ τῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρασίας πρὶν ἀπὸ τὴν Καταστροφή.

Γιὰ τὸ σύγχρονο Ἑλληνα ἢ Ἀνατολῆ ἔχει γίνει μιὰ μνήμη πού τὴν ἀγγίζει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, σὰν τὸν ἄνθρωπο πού ἀγγίζει κάθε τόσο μετὰ τὰ δάχτυλά του μιὰ κλεισμένη πληγή»¹⁵.

Σὰν νὰ μὴν εἶχε ἄδικο ὁ ποιητὴς μας Γ. Σεφέρης, ὅταν ἰκέτευε:

«Κύριε, βοήθα νὰ θυμόμαστε/πὼς ἔγινε τοῦτο τὸ φονικό/τὴν ἀρπαγή, τὸ δόλο, τὴν ἰδιοτέλεια/τὸ στέγνωμα τῆς ἀγάπης/Κύριε, βοήθα νὰ τὰ ξεριζώσουμε».

Καὶ ὁ ἴδιος ἄλλοῦ γράφει, ἀναλογιζόμενος τὸ μεγαλεῖο τοῦ μικρασιατικοῦ ἐλληνισμοῦ στὸ χρόνο: «Σ’ αὐτὰ τὰ

μέ-ρη δὲν μπορεῖς νὰ μὴ συλλογίζεσαι ὀλοένα τὴν παλιὰ ρωμιοσύνη. **Τ**έσσερις ἢ πέντε ἀρχαιολογίες στὴ Μικρασία: προκλασσική, κλασσική, ἑλληνιστική, βυζαντινὴ καὶ ἡ νεοελληνική. **Τ**ούτῃ τὴν τελευταία τὴν ἀρπάζεις τὴ στιγμή πού βυθίζεται στὸ χῶμα... Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐκκλησίες, σπίτια...».

Ὅσο διαβάζει κανεῖς τὶς νοσταλγικὲς περιγραφὲς τῶν ξεριζωμένων Ἑλλήνων τῆς Μικρασίας, τόσο γιγαντώνεται μέσα του ὁ πόθος καὶ ἡ ἐλπίδα τοῦ ξαναγυρισμοῦ. **Σ**υγκινητικὲς οἱ ἀναμνήσεις τοῦ γνωστοῦ φωτογράφου Μανώλη Μεγαλοοικονόμου¹⁶: «**Θ**υμάμαι», γράφει, «τὴν παλιά, τὴν εὐτυχισμένη ὠραία Σμύρνη, αὐτὴν τὴν πατρίδα τὴ μοσχοβολισμένη μὲ τὰ σοκάκια της, τοὺς μαχαλάδες, τὶς ἀλάνες καὶ τὰ "ντουρσέκια", τὶς σαράντα τέσσερις ὠραῖες ἐκκλησίες της, τὰ θαυμάσια ἰδρύματα, ὅπως τὴν "Εὐσέβεια", τὸ "Ὀμήρειον", τὴν περίφημη "Εὐαγγελικὴ τῆς Σχολῆ", τὸ "Ἐθνικὸν ΠαρθENAγωγεῖον", τὸ Πανεπιστήμιο, τὰ Κοινοτικὰ "Σπιτάλια" -νοσοκομεῖα, τὰ καλλιμάρμαρα μέγαλα..., τοὺς ὠραίους "βερχανέδες" μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ καταστήματα, σὰν τὸ "Λοῦβρο", τὸ "Ὀρόσδιμπακ", τὸ "Ξενόπουλοι" καὶ τόσα ἄλλα. **Π**ῶς νὰ ξεχάσει κανεῖς τὰ καταπράσινα προάστια της, τὸ Βουντζᾶ, τὸ Μπουρνάβα, τὸν Κουκλουντζιά, τὸ Κορδελιό, τὸ Καρατάσι, τὸ Γκιὸς-Γεπέ, καὶ τὸ Κοκάρ-Γιαλί.

Σὰν κύκνοι τὰ βαποράκια αὐλάκωναν τὸν κόλπο τῆς Σμύρνης καὶ μετέφεραν τοὺς Σμυρνιοὺς στὰ ἐξοχικά τους σπίτια. **Αὐ**τὴ ἡ Σμύρνη ἦταν μιὰ λαγγεμένη Ἀνατολὴ καὶ ταυτόχρονα μιὰ ὠραία εὐρωπαϊκὴ-ἑλληνικὴ πόλη»¹⁷.

Ατέλειωτες, ἀναρίθμητες οἱ ἀφηγήσεις τῶν Μικρασιατῶν, πού μιὰ ζωὴ ζοῦν μὲ τὴ δυνατὴ νοσταλγία τοῦ ξαναγυρισμοῦ, πού ἀναπνέουν ἀδιάκοπα γιασεμὶ ἀπὸ τὸν Τσεσμέ καὶ βάλσαμο ἀπὸ τὸ Αἶβαλί.

Τούτῃ τὴ νοσταλγία ἔπλασε σὲ στίχο ὁ Ὀδυσσεὺς Ἑλύτης:

*Μικρὴ πράσινη θάλασσα δεκατριῶ χρονῶ
Ποῦ θά 'θελα νὰ σὲ νίοθετήσω
Νὰ σὲ στείλω σχολειὸ στὴν Ἰωνία
Νὰ μάθεις μανταρίνι καὶ ἄψινθο (...)
Μικρὴ πράσινη θάλασσα δεκατριῶ χρονῶ
μὲ τὸν ἄσπρο γιακὰ καὶ τὴν κορδέλλα
νὰ μπεῖς ἀπ' τὸ παράθυρο στὴ Σμύρνη
Νὰ μοῦ ἀντιγράψεις τὶς ἀντιφεγγιὲς στὴν ὄροφῆ
Ἀπὸ τὰ Κυριελέησον καὶ τὰ Δόξα σοι
Καὶ μὲ λίγο βοριᾶ λίγο Λεβάντε
Κύμα τὸ κύμα νὰ γυρίσεις πίσω (...)¹⁸.*

«...**Όταν** ὁ στρατός μας ἀποβιβαζόταν στὴ Σμύρνη, τὴ νύμφη τοῦ Ἑρμαίου κόλπου, στὶς 2 Μαΐου 1919, ἡ ψυχὴ τῶν Πανελλήνων ριγοῦσε. **Ἡ** ἀπελευθέρωση τῆς Ἰωνίας, τῆς αἰώνιας ἑλληνικῆς κοιτίδας, ἦταν ἓνα ὄνειρο, γιὰ τὸ ὁποῖο οἱ ἑλληνικὲς καρδιὲς χτυποῦσαν δυνατὰ¹⁹.

Πῶς βρέθηκαν τόσες σημαῖες; **Γ**ιὰ πότε ἐτοιμάστηκαν τόσες κονκάρδες; **Π**οῦ ἦταν τόσοσιν καιρὸ κρυμμένες οἱ κεντημένες “Ἑλλάδες”;

Καὶ τὰ λουλούδια; **Ἀ**νθόκηποι πολυχρωμοὶ στὰ ἀμέτρητα πανεράκια.

Οἱ μαθήτριες καὶ ὅλα τὰ κορίτσια τῆς Μαινεμένης, μὲ γαλανόλευκες κορδέλες, ὀρθιες πάνω στὰ τραπέζια καὶ τὶς καρέκλες, καὶ ἀπ’ τὶς δυὸ μεριὲς τοῦ δρόμου, ραίνανε τοὺς στρατιῶτες. **Ὁ** ἑλληνικὸς στρατὸς περνάει!

ῴσαμε τὸν οὐρανὸ ἀκούγονται οἱ ζητωκραυγὲς καὶ τὰ χειροκροτήματα. **Χ**εῖμαρρος ἢ χαρὰ πλημύριζε τὴ μικρὴ πολιτεία. **Ἀ**νδρες, γυναῖκες ὀρμοῦν, ἀγκαλιάζουν, ἀσπάζονται τὰ φανταράκια.

Γενεῶν προσμονή, αἰώνων ὄνειρα, ἐπιπίδες, λαχτάρεις. **Ὅ**λα ἔγιναν ἀλήθεια...»²⁰.

Καὶ ὕστερα... **Κ**αὶ ὕστερα. **Ἐ**γινε τὸ μεγάλο κακό. **Τ**ὸ 1922 συντελέστηκε ἡ τελευταία πράξη τοῦ δράματος. **Ἡ** Μικρασιατικὴ Καταστροφή. **Ὁ**ριακὸ σημεῖο τῆς Καταστροφῆς καὶ σύμβολό της ἔμεινε στὴν Ἱστορία ἡ Σμύρνη, ἡ ἑλληνικὴ πρώτη πολιτεία τῆς Μ. Ἀσίας²¹.

Γιατὶ αὐτὴ καθαγιαστικὴ ἀπὸ τὸν ἡρωϊκὸ καὶ τραγικὰ συνεπῆ θάνατο τοῦ Χρυστοστόμου. **Ἡ** Μικρασιατικὴ συμφορὰ ἦταν ἡ μεγαλύτερη ποὺ χτύπησε τὸν Ἑλληνισμὸ στὶς χιλιετίες τῆς ζωῆς του.

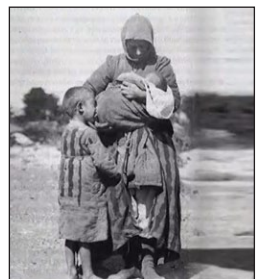
Ὁ τότε πρόξενος τῶν Η.Π.Α. στὴ Σμύρνη Τζῶρτζ Χόρτον, στὸ βιβλίο του “The Blight of Asia” (=Ἡ κατάρα τῆς Ἀσίας, Νέα Ὑόρκη, 1926), τονίζει, πῶς μονάχα ἡ καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνας ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μὲ τὴ συμφορὰ τῆς Σμύρνης²².

Καὶ μὲ πύρινα γράμματα γράφτηκαν στὴν Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος τοῦτοι ἐδῶ οἱ ἀριθμοὶ: 700.000 νεκροί, 1.500.000 πρόσφυγες²³.

Ὁ πανέξυπνος, ἡρωϊκός, ἀδούλωτος, μαρτυρικὸς ἑλληνικὸς λαὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ποὺ ἀνάδειξε τὸν πιὸ ἔνδοξο πολιτισμὸ σ’ ἐκείνη τὴ χώρα, ἔσκυψε. **Ἀ**λλὰ ἔσκυψε καὶ γονάτισε μὲ ἀξιοπρέπεια²⁴.

Μέσα σ’ αὐτὴ τὴν ἀξιοπρέπεια, κρύβεται ἓνα ἄλλο μεγαλεῖο θαυμαστό, ποὺ θυμίζει παλιές, ἔνδοξες καὶ τραγικὲς μέρες μιᾶς ἄλλης ἑλληνικῆς πόλεως, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ὁ μεγάλος Ρωμαῖος ἐπικὸς ποιητὴς Βιργίλιος λέει, πῶς ὅταν καιγόταν ἡ Τροία, ὁ Αἰνεῖας ἓνα

πράγμα είχε στο νοῦ του: **Ν**ὰ σώσει τοὺς θεοὺς του, τὰ ἱερά, τὴν οἰκογένειά του καὶ τὶς παραδόσεις του. **Γ**ι' αὐτὸ φεύγει φορτωμένος στοὺς στιβαροὺς ὤμους τὸν πατέρα του, ποὺ κρατεῖ στὰ χέρια του ἐφέστιους θεοὺς. **Δ**ίπλα ἀκολουθεῖ ἡ σύζυγός του Κρέουσα σφίγγοντας τὸ χέρι τοῦ μικροῦ υἱοῦ του Ἀσκάνιου, ποὺ κρατεῖ τὰ ἱερά. **Τ**ὸ μεγαλεῖο τοῦ Αἰνεΐα δὲν ἔλαμψε μονάχα τὴν ὥρα τῆς μάχης· ἄστραψε κυρίως στὴν ὑστατὴ προσπάθειά του νὰ σώσει τὰ ἱερά καὶ τὶς παραδόσεις τῆς φυλῆς του. **Κ**αὶ μ' αὐτὰ σὰν πολῦτιμο ἐφόδιο νὰ γίνεῖ κατόπιν ὁ γενάρχης τῶν Ρωμαίων...

Ο Αἰνεΐας ξανάζησε τὸ 1922 στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. **Ε**φευγαν οἱ πρόσφυγες τῆς Μικρασίας πεινασμένοι, γυμνοί, μ' ἓνα μικρὸ μπόγο στὸ χέρι. **Α**ὐτὸ μόνο τοὺς ἐπέτρεπαν οἱ Τοῦρκοι νὰ πάρουν μαζί τους. **Α**λλὰ σ' ἐκεῖνο τὸ μπόγο ἔκρυψε ὁ καθένας τοὺς ὅ,τι πολῦτιμο εἶχε. **Μ**ία ἢ δύο εἰκόνες ἀγίων, τὰ ἅγια λείψανα ἐνὸς Μάρτυρα ἢ τὰ ἱερά σκεύη ἐνὸς ναοῦ. **Γ**ι' αὐτὰ μονάχα χτυποῦσε ἡ καρδιά τους. **Σ'** αὐτοὺς δὲν ὀφείλουμε τάχα τὸ ἱερὸ λείψανο τοῦ νεομάρτυρα ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Ρώσσου ἀπ' τὸ Προκόπι, τὰ ἱερά λείψανα τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἀπ' τὴν Καρβάλη, τὴ θαυματουργικὴ εἰκόνα τῆς Ν. Μηχανιώνας, τὴν εἰκόνα τῆς Μεγαλόχαρης τοῦ Σουμελᾶ, κ.ἄ.²⁵,

* * *

Αλλὰ καὶ ὅταν ἦλθαν στὴν Ἑλλάδα, δὲν ἔμειναν μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια. **Ἄ**ς εἶχαν ἀφήσει ἐκεῖ βίος ἀμέτρητο, πρόσωπα ἀγαπημένα, νεκροὺς ἄταφους, μανάδες, συζύγους, παιδιά, ἀδέλφια²⁶.

Μὲ βουβὴ ἀξιοπρέπεια ἀποδύθηκαν στὸν ἀγῶνα τῆς ἀναδημιουργίας. **Σ**τὴ ροὴ τῶν ὀγδόντα ὀκτῶ χρόνων ποὺ πέρασαν ἀπὸ τότε, ἡ ζωὴ τους ξαναβρῆκε τὸ ρυθμὸ καὶ τὴν αἰσιοδοξία της. **Ε**δωσαν στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ παραπάνω, ὅσα ἐκεῖνη ἔκανε γι' αὐτούς, στὰ πρῶτα χρόνια τῆς προσφυγιάς: **Ο**λοι οἱ τομεῖς τῆς ζωῆς μας, ἀπ' τὰ νεοελληνικὰ γράμματα ὡς τὸ ἐμπόριο, ὀφείλουν πάρα πολλὰ στὸ πνεῦμα, στὴν ἐργατικότητα, στὴ συνειδητὴ πίστη, στὴν ἀμετακίνητη προσήλωση στὶς παραδόσεις, στὴ δημιουργικὴ ἀνησυχία τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἰωνίας, τῆς Αἰολίας, τῆς Καππαδοκίας, τοῦ Πόντου...²⁷.

Απ' τὴ γενιὰ ἐκεῖνη, ποὺ ἦπιαν τὸ κατάπικρο ποτήρι τῆς προσφυγιάς, λίγοι ζοῦν σήμερα²⁸ καὶ ἴσως εἶναι παρόντες καὶ κάποιοι ἐδῶ. **Ἄ**ν τοὺς κοιτάξεις σὲ ἀνυποψίαστο χρόνο στὰ μάτια, σίγουρα θὰ δεῖς στὸ βάθος τους βουβὴ μιὰ θλίψη. **Θ**ὰ διακρίνεις τὸν πόνο τοῦ ξεριζωμοῦ καὶ ἄς ἔχουν περάσει 75 ὀλάκερα χρόνια ἀπὸ τότε.

Ἄν ὅμως ἐπιμείνεις στὸ κοίταγμα, τότε προσκρούεις στὸ τεῖχος τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ τῆς περηφάνειας, ποὺ δὲν ἐπιτρέπει διείσδυση στὰ ἐνδότερα. Ἀὐτὰ ὁ κάθε Μικρασιάτης τὰ κρατάει ὀλότελα δικά του. Τὰ ζεῖ μὲ τὸν τρόπο του καὶ τὶς ἀναμνήσεις του. Ἴσως γιὰτὶ διαισθάνεται, πὼς δὲν μπορεῖς νὰ καταλάβεις ποιοὺς ἦταν, τί εἶχε, τί ἔχασε: τὰ πλούτη του, τὴ δόξα, τὸ ὄνειρο τῆς φυλῆς, τὴν πατρίδα, ὄχι ὅμως καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ ξαναγυρισμοῦ²⁹.

Εὐχηθεῖτε νὰ χαλκευθοῦν ἡ πίστη καὶ ἡ ἐλπίδα μας καὶ ἄς γίνουν προσευχή, ὥστε ν' ἀξιωθοῦμε νὰ ταξιδέψουμε μὲ τὸ στερνὸ καράβι ποὺ περιμένει ν' ἀνοίξει τὰ πανιά του καὶ πάλι γιὰ τὴν Ἴωνική, ὅπως τὸ τόνισε σὲ στίχους ὁ Γ. Ἀθάνας:

ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΚΑΡΑΒΙ

*Ὅλα μας τὰ καράβια πίσω γυρίσανε,
 σπασμένα τὰ κατάρτια, σχισμένα τὰ πανιά,
 φύγαν ἀπὸ τὴ Σμύρνη κι ἀπὸ τὰ Μουδανιά.
 Φέραν τοὺς νικημένους ποὺ δὲν πολέμησαν,
 παιδιὰ, γυναῖκες, γέρονς, γένος Γραικῶν πολὺ,
 τίς ρίζες τῆς φυλῆς μας ἀπ' τὴν Ἀνατολή.
 Μὰ ἔνα μικρὸ καράβι πίσω δὲ γύρισε,
 ποιοὺς κάβους ἀρμενίζει, ποιοὺ πέλαο ἀγρυπνᾷ
 καὶ πουθενὰ δὲν εἶναι, δὲν φέγγει πουθενά.
 Τάχα νὰ 'χει βουλιάζει, τάχα νὰ στοίχειωσε,
 δὲν θὰ ζανάρθει τάχα στὴ μακρινὴ ἀκτὴ,
 ὠϊμέ, κι ἔχει φορτώσει τὸ πιὸ ἀκριβὸ φορτί.*

*Ῥλα τὰ χάσαμε, ὄλα. Καὶ μόνον φόρτωσε
τὸ πιὸ στερνὸ καράβι τὴν ὥρα τοῦ χαμοῦ,
φόρτωσε τὴν ἐλπίδα τοῦ ζαναγυρισμοῦ.*

*Ῥλα μικρὸ καράβι, ἔλα, ξεφόρτωσε,
πάρε τὸ θησαυρό σου κι' ἄνοιξε τὰ πανιά,
ὀλόϊσια γιὰ τὴ Σμύρνη καὶ γιὰ τὰ Μουδανιά.*

(*) Ἐφημ. «Ὁρθόδοξος Τύπος», ἀριθμ. φύλλου 2.394/1.4.2022, σελ. 1 καὶ 2· 2.396/8.4.2022 σελ. 1 καὶ 2. • Τῆς Κας Μαρίας Ἐλευθερίας Γ. Γιατράκου, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. • Ἐπιμέλ. ἡμετ.

1. Σ. Π. Παπανοῦτσος, «Πρακτικὴ Φιλοσοφία», σ. 282.
2. Τάσος Λιγνάδης, Καταρρέω, Ἀθήνα 1989, σ. 192.
3. Νικολάου Π. Βασιλειάδη, Γιὰ τὴν ἐλευθερία, Ἀθήνα 1982.
4. ὅ. π.
5. Βλ. Τὸ χρονικὸ μιᾶς ἐκστρατείας, Μικρασία 1919-1922. Ἔκθεση φωτογραφίας ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τῆς Ε.Ρ.Τ. στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, Ἀθήνα 1992, σ. 61.
6. Βλ. σχετικὰ, Ὁ Ξερριζωμὸς, ἔκδοση Ἰνστιτούτου Ἱστορικῶν Μελετῶν, Ἀθήνα 1985, σ. 8.
7. ὅ. π.
8. ὅ. π.
9. ὅ. π.
10. ὅ. π.
11. Βλ. Διδῶ Σωτηρίου, Ἡ Σμύρνη, 1982, χ. σ.
12. Βλ. Ἰωάννας Τσάτσου, ὅ. π., χ. σ. (ἀντὶ προλόγου).
13. Βλ. ἰδίας, ὅ. π., Ὁ ἀδελφός μου Γιώργος Σεφέρης (γ' ἔκδοση), χ.χ. σ.14
14. Βλ. Ἰωάννας Τσάτσου, ὅ. π.
15. Laurence Durrell, Σμύρνη, ὅ. π., χ. ἄ. σ.
16. Μανώλη Μεγαλοοικονόμου, Σμύρνη, χ. ἄ. 6., ὅ. π.
17. ὅ. π.
18. Ὀδυσσεά Ἐλύτη, Σμύρνη, ὅ. π.
19. Βλ. Νικ. Βασιλειάδη, Γιὰ τὴν ἐλευθερία, Ἀθήνα 1993. σ. 182.
20. Βλ. Ἰφιγένειας Χρυσοχοῦ, Σμύρνη, ὅ. π., χ. ἄ.
21. Βλ. Rene Ruaux, Οἱ τελευταῖες ἡμέρες τῆς Σμύρνης, Ἀθήνα 1993. Μετάφρ. Ντίνιας Νίκα, σ. 5.
22. Βλ. Δημ. Φωτιάδη, Σμύρνη, ὅ. π., χ. ἄ. σ.
23. Βλ. ὅ. π.
24. Βλ. Νικ. Βασιλειάδη, ὅ. π. σ. 190-191.
25. Βλ. Νικ. Βασιλειάδη, ὅ. π. σ. 191.
26. ὅ. π. σ. 191-192.
27. ὅ. π. σ. 192-193.
28. Βλ. Περιοδικὸν «Ἡ Δράση μας», Αὐγουστος-Σεπτέμβριος 1992, τεῦχος 300, σ. 196.
29. Βλ. Ἡ χαρὰ ἀπὸ τὴ Δύση, Περιοδικὸν «Ἡ Δράση μας», ὅ. π. σ. 196.